

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2020 Cilt-Sayı: 13(4) ss: 665-686

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2020 Vol-Issue: 13(4) pp: 665-686

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.703693

Geliş Tarihi / Received: 14.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 30.05.2020

BİR DIŞ POLİTİKA ANALİZİ YAKLAŞIMI OLARAK NEOKLASİK REALİZMİN İNCELENMESİ*

Sami KİRAZ¹

Öz

Bu çalışmada, uluslararası ilişkiler disiplininde Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan kuramsal çeşitlenme neticesinde realist gelenek içerisinde başlayan eleştiri ve sorgulamalara bağlı olarak ortaya çıkan neoklasik realizmin temel argümanları, amaçları ve kullanılma alanları sorgulanmıştır. Disiplinin en baskın kuramı olan yapısal (neo) realizmin özünde bir uluslararası politika kuramı olması ve temel belirleyiciliği uluslararası sistemin yapısına vermesi, devletlerin münferit dış politikalarının yarattığı etkilerin incelenmesinde eksikliklere neden olmuştur. Esasen bir dış politika analizi yaklaşımı olan neoklasik realizm de bu eksikliğin giderilmesi amacıyla uluslararası sistemin baskısı ile yerel dinamiklerin belirleyiciliğini birleştirerek dış politika davranışlarının anlaşılması için kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Makalede, neoklasik realizmin diğer realist kuramlardan nasıl ayrıldığı, kurguladığı dış politika analizi modelinin bileşenleri olan bağımsız, bağımlı ve ara değişkenler üzerinden incelenmiş ve nihayetinde neoklasik realizme yönelik eleştiriler yeni çalışmalar üzerinden tartışılmıştır. Sonuç olarak da özellikle değişen uluslararası politika koşullarının çözümlenmesi noktasında realist bakış açısından devletlerin dış politikalarının analiz edilmesinin alana sağladığı katkı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Neoklasik Realizm, Dış Politika Analizi, Ara Değişkenler.

Jel Sınıflandırılması : F50, F59.

* Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet Akif Okur danışmanlığında Sami Kiraz tarafından 27.04.2018 tarihinde tamamlanan "Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)" başlıklı ve 504455 tez no'lu doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, samikiraz@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6987-9856.

EVALUATION OF NEOCLASSICAL REALISM AS A FOREIGN POLICY ANALYSIS APPROACH

Abstract

In this study, the main arguments, aims and application areas of neoclassical realism which emerged as a result of the criticism and questioning within the realist tradition due to the theoretical diversification experienced after the Cold War in the discipline of international relations are questioned. The fact that the dominant theory of the discipline, structural (neo) realism, indeed is an international policy theory and that it gives the fundamental determinants to the structure of the international system has caused deficiencies in examining the effects of individual foreign policies of the states. Neoclassical realism, which is essentially a foreign policy analysis approach, provides a theoretical framework for understanding foreign policy behaviors by combining the determinism of local dynamics with the pressure of the international system in order to overcome this deficiency. In the article, how neoclassical realism differs from other realist theories is examined through independent, dependent and intervening variables which are the components of the foreign policy analysis model it has constructed, and ultimately criticisms of neoclassical realism are discussed through new studies. And finally, the contribution the analysis of the foreign policies of the states from the realist point of view has made especially to the analysis of the changing international policy conditions has been tried to be explained.

Keywords : Neoclassical Realism, Foreign Policy Analysis, Intervening Variables.

Jel Classification : F50, F59.

GİRİŞ

Bu çalışmada geniş açıklamaları yapılarak disiplin içerisindeki konumu tartışılacak olan neoklasik realizm, realist paradigma içerisindeki tartışmaların bir sonucu ve realizm eleştirilerine bir cevap verme ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşımı doğru bir şekilde analiz edebilmek için disiplinin kuruluşundan bu yana en baskın kuramsal çerçeveyi sunan realizmi incelemek ve evrimini ortaya koymak gerekmektedir. Bilhassa Soğuk Savaş sonrası süreçte neorealizme yönelik artan eleştirilerin bir sonucu olarak disiplin içerisinde yaşanmaya başlayan kuramsal çeşitlenme, realist yazarları da yeni arayışlara sürüklemiş ve neoklasik realizm bu arayışların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, özünde bir dış politika analizi yaklaşımı olan neoklasik realizmde yapısal realizmin araştırma dışı bıraktığı birey ve devlet düzeyindeki değişkenlerin nasıl analize dahil edilip devletlerin münferit dış politikalarını açıklamakta kullanıldığı incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, günümüz uluslararası politikasının karmaşık yapısının açıklanmasının ancak yerel ve sistemik değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi suretiyle devletlerin münferit dış politikalarının anlaşılmasıyla mümkün olduğundan hareketle; bu incelemenin neoklasik realizmin önerdiği dış politika analizi çerçevesinden yapılabileceğini tartışmaktır. Bununla birlikte, nispeten yeni bir yaklaşım olan neoklasik realizmin, bilhassa Türkiye gibi hem uluslararası gelişmelerden hem de yerel dinamiklerden yoğun bir biçimde etkilenen bölgesel devletlerin dış politikalarının açıklanmasında kullanışlı bir bakış açısı sunduğu iddialarının değerlendirilmesi de amaçlanmaktadır. Türkçe uluslararası ilişkiler literatüründe son dönemde sıklıkla kullanılan neoklasik realizmin temel argümanlarının, yöntemlerinin ve kapsamının detaylı bir biçimde ele alınarak çerçevesinin çizilmesi de çalışmanın literatüre katkısı olarak düşünülmektedir.

Bu gerçeklikten hareketle, bu çalışmada öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde realist kuramın gelişimi ve varsayımları kuramın öncü isimlerinin yayınları üzerinden ele alınacak ve daha sonra neoklasik realizmin ortaya çıkışı ve sunduğu kuramsal çerçeve anlatılacaktır. Son olarak da bir dış politika yaklaşımı olarak neoklasik realizmin dış politika analizine yönelik sunduğu değişkenler ve değişkenler arası ilişkiler incelenecektir. Bununla birlikte, neoklasik realizme yönelik

son yıllarda artan eleştiriler ile bu alandaki yeni akademik çalışmaların güncel neoklasik realist çerçeveleri değerlendirilerek, dış politika analizinde neoklasik realizmin kullanışlılığı tartışılacaktır. Nihayetinde, neoklasik realizmin değişen uluslararası politika koşulları ile ortaya çıkan çok bilinmezli ve çok aktörlü doğasının anlaşılmasında devletlerin dış politika davranışlarını anlamaya duyulan ihtiyaca binaen neoklasik realist dış politika analizi yaklaşımının önemli bir kuramsal çerçeve sunduğuna dair çıkarımlarla çalışma tamamlanacaktır.

I. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE REALİST KURAM

Siyaset Bilimi'nin bir alt dalı olarak sosyal bilimler içerisinde kendisine yer bulan Uluslararası İlişkiler, kurumsallığını da Siyaset Bilimi teorilerinin alana uygulanmasıyla elde etmiştir. Realizmin bir uluslararası ilişkiler kuramı olarak var olması da bu sürecin bir sonucu olmuştur. Siyaset felsefesinden realist düşünürlerin fikirleri yeniden formüle edilmiş ve ortaya disiplinin en baskın kuramsal yaklaşımı olan realizm çıkmıştır. Bu noktada tek bir realist kuramdan bahsetmek mümkün değildir. Dönemsel gelişmeler, uluslararası sistemdeki dönüşümler ve kuramın açıklayıcılığının zaman içerisinde eleştiri konusu olmasına bağlı olarak realizm de dönüşümler geçirmiştir. Genel kabul gören haliyle üç evreli bir dönüşümden bahsetmek mümkündür. Bunlar; klasik realizm, neorealizm ve neoklasik realizmdir. Sonraki başlıklarda bu üç realizm türü de ayrı ayrı incelenecektir.

I.I. Klasik Realizm

Klasik realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininde ilk tartışmanın (idealizm-realizm) önemli bir tarafı olarak ortaya çıkmıştır. Realist yazarlar, klasik realizmin siyaset felsefesinden beslendiği noktasında genellikle ortak paydada buluşmaktadır. Bu bağlamda, Kautilya'nın zafer için güce olan ihtiyaç yaklaşımı, Thucydydes'in² güce ve güçlü olan devlete yaptığı vurgu, Hobbes'un³ anarşi yaklaşımı, Macchiavelli'nin⁴ devletin bekası (*raison d'etat*) önermesi gibi yaklaşımlar realizmde sıklıkla karşılaşılan vurgular olmuştur. Kuramın uluslararası ilişkiler içerisinde temellerinin atılması ise tarihçi ve diplomat olarak çalışmış Edward Hallett Carr (1939) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uluslararası ilişkilerin felsefesi üzerine bir eser hazırlamak isteyen Carr, kitabında dönemin hâkim kuramsal yaklaşımı Liberalizmi eleştirip kendi gerçekçi kuramını ortaya koymuştur. Carr'ın çalışmasına kadar dağınık halde bulunan ve sistematikleştirilmemiş Liberal Enternasyonalizmin genel argümanları belirlenmiş ve eleştiriler de bu argümanlar üzerinden olmuştur.

Mevcut kuramsal yaklaşımı "ütopya" olarak değerlendiren Carr, kendi yaklaşımını ise "gerçeklik" olarak belirleyerek Realizmin temellerini atmış ve bu iki yaklaşım arasında bir tartışma olduğunu öne sürmüştür. Carr'ın (1939: 69) kuramının temelini de Liberallerin savunduğu "çıkarların uyumu"na karşılık "çıkarların çatışması"nın varlığı oluşturmuştur. Carr'a göre uluslararası ilişkilerde iki çeşit aktör (devletler) vardır: sahipler (haves) ile sahip olmayanlar (have-nots). Sahipler mevcut statükodan memnun ve uluslararası politikayı yönetip yönlendiren devletlerken, sahip olmayanlar merkezde yer almayan, askerî ve ekonomik yönden daha zayıf olan dolayısıyla mevcut düzenin aleyhine işlediği statüko karşıtı devletlerdir. Bu durumda Carr'a (1939: 270) göre bu iki grubun çıkarları arasında çatışma kaçınılmazdır. Üstelik bu çatışma kuramın uluslararası ilişkileri etkilemesi değil aksine koşulların durumu belirlemesidir. Carr (1939: 75-78), bu fikirlerini dönemsel gelişmelerden örnekler vererek de desteklemektedir. İki dünya savaşı arası

² Thucydides'in görüşleri M.Ö. 431 yılında yazdığı *Pelepones Savaşları* kitabından yola çıkılarak yorumlanmaktadır. Söz konu kitap için bkz. (Thucydides 1972)

³ Thomas Hobbes, 1651 yılında yayınlanan *Leviathan* kitabında, devleti bir canavara benzetmekte ve bu bakış açısından düzeni açıklamaktadır. *Leviathan* siyasi realizmin en temel eserlerinden birisi olarak uluslararası ilişkiler disiplininde de sıklıkla başvurulan bir kaynak olmuştur (Hobbes, 2016).

⁴ Niccolo Machiavelli, Floransa'da danışmanlığını yaptığı genç prens tavsiyelerini yazdığı *Prens adlı* kitabıyla realist düşüncenin öncülerinden birisi olmuştur. İlk yayım tarihi 1532 olan kitap için bkz. (Machiavelli, 1992)

dönemdeki Almanya, İtalya ve Japonya'nın statüko karşıtı politikalarıyla bu çatışma durumu örneklenmektedir.

Carr yayımladığı kitabıyla Uluslararası İlişkiler disiplinin kurumsallaşmasına katkı yaptığı gibi, disiplinin en baskın kuramının da temellerini atmıştır. Her ne kadar Carr'ın realistliği tartışma konusu olsa da⁵ klasik realizm okumaları büyük çoğunlukla Carr'la başlamaktadır. Ancak klasik realizmin tartışmasız kurucu babası olarak kabul edilen ismi Hans J. Morgenthau (1948) olmuştur. Her ne kadar kendi kitabı yayımlanana kadar Carr'ın kitabının tanıtımı yapmış ve dolayısıyla onunla bir etkileşim içerisinde olmuş olsa da Morgenthau, sistematik açıklamalarıyla klasik realizmi disipline kazandırmıştır.

Morgenthau, Nazi Almanyasından kaçarak ABD'ye göç etmiş bir profesör olarak kıta Avrupasının güç mücadelesini görmüş ve bu durum Morgenthau'nun fikrî altyapısının oluşmasında önemli olmuştur. Aynı zamanda Liberal Anglo-Sakson kültüründe yetişmemiş olması da onun idealizme şüpheyle bakmasına neden olmuştur. Kitabı yayımlandığında İkinci Dünya Savaşı henüz bitmiş, savaşın etkileri ve sonuçları uluslararası ilişkileri belirlemiştir. Böyle bir ortamda çalışmasını tamamlayan Morgenthau, siyasî realizm olarak adlandırdığı kuramı için siyaset felsefesinde bir süreklilik oluşturduğunu düşündüğü bazı isimlerin görüşlerinden yola çıkmıştır. Ona göre (1948) siyasî realizmin bir siyaset kuramı mı yoksa uluslararası ilişkiler kuramı mı olduğu tam olarak anlaşılammakta dolayısıyla iç ya da dış siyaset gibi bir ayrıma değinilmemektedir.

Siyasî realizmin temellerini yukarıdaki düşünürlerin fikirlerinden esinlenerek atan Morgenthau'nun kuramının çerçevesi ise kitabın sonraki baskılarına eklenen meşhur altı ilkesi ile çizilmiştir. Birinci ilkeye göre, insan doğası kötü, bencil ve çıkarıcıdır. Siyaset de onu yapanların yapısı gereği belirlenmektedir. Böylelikle kökenleri insan doğasında olan nesnel kanunlar siyasetin temel belirleyicileri konumundadır. İkinci ilkeye göre, uluslararası ilişkilerde yolu ve yöntemi belirleyen temel rehber, gücün elde edilmesi olarak tanımlanan çıkarlardır. Üçüncü ilkesinde Morgenthau, güç ve çıkar kavramlarının zaman ve mekân gibi koşullar gereği değişim gösterebileceğini savunmaktadır. Dördüncü ilke gereği evrensel ahlakî ilkeler uluslararası ilişkilerde kullanılamaz zira özellikle bu ilkelerin evrenselliği konusu oldukça şüphelidir. Beşinci ilkede de söz konusu evrensel ilkelerle devletlerin ahlakî amaçları arasında bir bağlantı olamayacağı, devletlerin bir kısmının ahlaklı, diğer kısmının ahlakî olmayan şeklinde nitelendirilemeyeceği, bu nedenle de uluslararası ilişkileri anlayanın ahlakî ilkelerin değil devletlerin çıkarlarının anlaşılması ile mümkün olabileceği belirtilmektedir. Altıncı ve son ilkeye göre de siyasî realizm ve diğer kuramlar arasındaki fark çok derindir. Realistlere göre ulusal ve uluslararası siyaset, hukuk ve ekonomi gibi diğer alanlardan ayrı özerk bir alandır. Siyasetin güç, çıkar ve anarşi gibi kendi dinamikleri vardır (Morgenthau, 1985: 4-17). Bu son ilke ile realizmin 1950'li yıllardan itibaren disiplin içerisinde ağırlığı artmaya başlamış, bu sayede disiplin kendisini diğer alanlardan soyutlayarak uluslararası ilişkilerin somut olguları üzerine çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Morgenthau'nun devlet davranışları noktasında çizdiği çerçeve de sonraki dönem realist açıklamalar için önemli bir altyapı sağlamıştır. Morgenthau'ya göre devlet davranışlarının temelinde güç dengesi yaratma arzusu vardır. Uluslararası politika açısından düşünüldüğünde güç dengesi, bağımsız devletlerin bağımsızlıklarını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu bir mekanizmadır (Özyılmaz Kiraz, 2019: 91). Her biri ya statükoyu sürdürmek ya da onu alt etmek isteyen birçok devlet tarafından sergilenen güç arzusu, ister istemez güç dengesi olarak adlandırılan bir grupta ve onun korunmasını amaçlayan politikalara yol açmaktadır (Morgenthau, 1948: 125).

Klasik realizm bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle realist gelenek içerisinde gelen eleştiriler zaman içerisinde artarak devam etmiştir. En temel eleştiri Morgenthau'nun realizminin çok fazla bilimsellik barındırmaması üzerine olmuştur. Ahlak konusunda yapılan yoğun vurgu bu eleştirilerin temelini oluşturmuştur. Ayrıca insan doğası yaklaşımı üzerine getirilen eleştiriler de benzer şekilde klasik realizmin bilimselliğine gölge düşürmüştür. Bu ortamda realizm içerisinde yürütülen tartışmalar sonraki başlıkta incelenecek olan neorealizmin gelişmesine yol açmıştır.

⁵ Carr'a yönelik eleştiriler için bkz. (Kahler, 1997)

I.II. Yapısal (Neo) Realizm

1950'li yıllar boyunca uluslararası ilişkiler çalışmalarında ağırlığını hissettiren klasik realizm yukarıda da bahsedilen ikinci büyük tartışmayla (gelenekselcilik-davranışsalılık) birlikte bilimsellik konusunda sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. Amerikan ekolü olarak da kabul edilebilecek olan kuramın daha bilimsel hipotezlere dayanması gerektiği düşüncesi ve disiplin içerisinde yoğunlaşan yöntem tartışmaları, realist gelenekte yeni açılımlara yol açmıştır. Bu açılımlardan başı çeken ve yayımlanmasından sonra disiplininin baskın kuramı haline gelen Kenneth Waltz'un neorealizmi olmuştur.

Waltz kuramını açıklarken öncelikle kuramdan ne anladığını belirtmiş ve ona göre bir inşa sürecine girmiştir. Waltz'a göre kuram gerçeğin basitleştirilmesidir. Kuram, doğa bilimlerinden hareketle, belli bir olgu ya da davranışla ilgili olan kanunlar bütünüdür. Sosyal bilimlerde bu kanunlardan bahsedilemeyeceği için de Waltz kuramı hipotezler bütünü şeklinde açıklamaktadır. Aynı zamanda ona göre kuram yalnızca hipotezlerle açıklanamamakta, olayların nasıl oluştuğunun da incelenmesi gerekmektedir. Bunun için kuram açıklayıcı teorik nosyonlar içermelidir ki bunlar ancak keşfedilebilir yani zihinsel faaliyetler sonucu ortaya konmalıdır. Bu da Waltz'un kuramının tümünden gelimci bir yöntem içermesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca kuram açıklayıcı da olmalıdır; yalnızca gerçeği göstermesi yeterli değildir. Sonuç olarak Waltz'a (1979: 1-13) göre kuram açıklayıcı, kontrol edici olmalı ve öngörü ortaya koymalıdır.

Kendi kuramını bu şekilde özetleyen Waltz'a göre kendinden önceki bütün uluslararası ilişkiler kuramları eksik ve indirgemecidir. 1959 yılında yayımladığı "Man, the State and War" kitabında savaşın önlenmesini işleyen kuramları üç kategoriye/imaja ayırmıştır. Buna göre birinci imaj, savaşın nedenini birey düzeyinde açıklamakta; ikinci imaj, devlet davranışları dolayısıyla iç siyaset ve iç özelliklerle açıklamakta; üçüncü imaj ise sistem düzeyinde açıklama sunmaktadır (Waltz, 1959: 1-15). 1979 yılında yayımladığı "Theory of International Politics" kitabıyla da bu görüşlerini geliştiren Waltz, ilk iki imajı birleştirip bunları indirgemeci kuramlar olarak tanımlayıp, sistematik bir bütünlük içerisinde üçüncü imaja dâhil ettiği kendi kuramını ortaya koymuştur.

Waltz'un kuramından önce Uluslararası İlişkiler disiplininde Morton Kaplan (1957) gibi başka sistemik kuram geliştirdiğini iddia eden isimler de olmuştur. Ancak Waltz'a göre Kaplan sistemik geçişleri açıklarken bu geçişleri yapılarla değil işlevler ve süreçlerle açıklamakta, devlet davranışlarına ve etkileşimlere odaklandığını belirterek indirgemeci olmaktadır. Waltz'un (1979: 50-59) gözünde Kaplan, sistem düzeyinde açıklama yaptığını iddia ederken sistemi birimlere yani devletlere indirgemektedir.

Waltz bu noktada sistemik düzeyde açıklama yapmak için "yapı" kavramını geliştirerek sistemi birimler yerine yapı ile açıklamaktadır. Waltz'a göre sistem yapılardan ve etkileşim içerisindeki birimlerden oluşmaktadır. Yapı, bu durumda soyut bir kavram olarak görülürken birimler yani devletler somut ve gerçektir. Ona göre yapı sistemin bütününde etkindir ve birimler arası etkileşimin nasıl düzenlendiği ile ilgilidir. Ancak bu düzenleme hali Birleşmiş Milletler gibi somut farklı birimler aracılığıyla yapılmamaktadır. Waltz yapının yalnızca iki tür düzenleyici ilkesinin olabileceğinden bahsetmektedir: anarşi ve hiyerarşi. Bu yapılar birimler arası etkileşimin düzenleyici ilkeleridir. Devletler üzerinde emir veren bir siyasî otoritenin olmaması ya da bir dünya devletinin varlığının söz konusu olmaması anarşik bir yapıyı işaret etmektedir. Bu yapıda devletler nihaî karar vericilerdir ve kendi aralarındaki etkileşim, eşitler arası ilişkilerdir. Bu bağlamda, neorealizmin temel argümanlarından olan devletlerin kendine yardım ilkesi (self-help) de bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Hiyerarşik yapıda ise ilişkiler ast-üst ilişkisi şeklindedir ve birimler birbirlerine emir verebilirler ki bu yapı devlet içi ilişkilerde söz konusudur. Bu iki yapı arasındaki farktan hareketle Waltz'a göre iç ve dış siyaset birbirlerinden tamamen bağımsızdır. Her ne kadar bu yapıların çok belirgin bir biçimde mevcut olmasına gerek olmasa da bu konu çok önemli değildir zira gerçeği olduğu gibi yansıtmak kuramın görevi değildir ve bu analiz yalnızca uluslararası ilişkilerde yol gösterici olarak değerlendirilmelidir (Waltz, 1979: 79-88).

Yapının üç temel özelliği olduğunu belirten Waltz, bunları şu şekilde açıklamaktadır. İlk olarak yapının düzenleyici ilkesinden (*ordering principle of structure*) bahseden Waltz (1979: 88) bunun da yalnızca anarşik ya da hiyerarşik olabileceğini belirtmektedir. İkinci özellik olarak

birimlerin işlevsel farklılıkları (*functional differentiation of units*) öne çıkmaktadır. Birimleri devletler olarak açıklayan Waltz, uluslararası düzeyde bütün devletlerin ulusal güvenlik, refah ve kalkınma sağlamak gibi aynı görevleri icra ettiğini söylemektedir. Burada Waltz devletlerin benzerliklerinin nedeni olarak iki unsuru ön plana çıkartmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası sistemin yapısıdır ki burada bir rekabet söz konusudur. Rekabet hâlindeki devletler bu süreçte başarılı olan diğer devletlerin politikalarını alarak kendileri de aynı politikaları uygulamaktadır. İkinci unsur ise sosyalizasyon sürecidir. Devletlerin sistem içerisinde ne denli etkileşime girdikleri bu sürecin yoğunluğunu belirler ve sosyalleşme neticesinde yine başarılı devletlerin politikaları kopyalanır. Dolayısıyla bu ikinci unsur uluslararası ilişkilere uygulandığında önemsiz kalmakta ve inceleme dışında bırakılmaktadır (Waltz, 1979: 93-97). Üçüncü ilke, birimler arası güç bölüşümüdür (*distribution of capabilities across units*). Waltz'a göre güçten anlaşılması gereken maddî (askerî) güç unsurlarıdır. Sosyal ve ekonomik güç gibi unsurlar ne kadar önemli olsa da asıl belirleyici olan askerî güç imkânlarıdır. Bu ilkeye göre güç tek başına anlam ifade etmemekte ancak gücün birimler arasındaki dağılımı inceleme konusu edilmektedir (Waltz, 1979: 97).

Genel hatlarıyla Waltz'un kuramı yani neorealizm⁶ özetlendiğinde üç temel özellik ön plana çıkmaktadır. Bunlar; neorealizmin sistemik/yapısal bir kuram olduğu, devletlerin iç ve dış politikaları arasında keskin bir ayrımın bulunduğu ve liderler, ekonomik durumlar ve rejimler gibi birim düzeyindeki unsurların önemsizliğidir. Neorealizm bu özellikler üzerinden inşa edilen ama en baskın özelliği itibarıyla Waltz'un deyimiyle yapısal bir kuramdır. Waltz'un bu konuda bu denli hassas olmasının ve sistem düzeyinde açıklama yapmasının temel nedeni, uluslararası ilişkilerin eski çağlardan bu yana benzer şekilde açıklanmaya çalışıyor olması, dolayısıyla da uluslararası ilişkilerin tekrar eden bir biçimde aynı sorunlarla muhatap olmasıdır. Böylesi bir süreklilik devletlerin dış politikası gibi birim düzeyinde gelişmelerle açıklanamadığından yapı ve sistem gibi daha geniş bir perspektiften analiz edilmelidir. Öyle ki anarşi uluslararası ilişkilere her dönemde hâkimdir ve bu değişmediği sürece sistemin yapısı hep aynı kalacaktır. Bu nedenle sistemik değişimler yerine sistem içi değişimler açıklanabilir (Waltz, 1979: 103).

Sistem içi değişimler de genel olarak güçler dengesi ile alakalı bir durumdur. I. Dünya Savaşı öncesi çok kutuplu yapı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu yapıya, Soğuk Savaş'tan sonra da tek kutuplu yapıya dönmüştür. Bu değişimlerin hiçbiri sistemik değil sadece yapısaldır ve anarşik uluslararası sistem devam etmiştir. Burada anarşi kavramının da Waltz'a göre nasıl görüldüğü önemlidir. Waltz anarşiyi mutlak kaos ve savaş hâli olarak görmemektedir. Bir devlette iç savaş mevcutken uluslararası alanda istikrar olabilir ve bu yapıyla alakalı bir dönüşüm olduğunu göstermez. Özellikle Soğuk Savaş döneminde savaşların olmaması anarşinin ortadan kalkmasından değil, çıkarlar bağlamında katı ittifak sistemlerinin kurulmasından kaynaklanır. Bu noktada çıkarlar da sistem, devletleri öyle bir konuma mecbur bıraktığı için mevcuttur. Çünkü rasyonel aktörler olarak kabul edilen devletler yaşamlarını devam ettirme güdüsü (survival) ile hareket ederler ve bunun yolu da Soğuk Savaş döneminde ittifaklara dâhil olmaktır. Bu nedenle neorealizmde gücün konumu "amaç" olmaktan ziyade "araç" şeklindedir. Güç, güvenliğin aracıdır.

Güce atfedilen rol bakımından neorealizm, klasik realizmden ayrılmaktadır. Ancak neorealizm içerisinde de bu konuda tam bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Gücü amaç ve araç olarak gören iki farklı neorealizm türünden bahsedilebilir: savunmacı (defensive) realizm ve atak (offensive) realizm. Bu iki türün de ayrıca incelenmesi kuramın daha anlaşılır hale gelmesi ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturacak olan neoklasik realizme temel oluşturması adına önemlidir.

a. Savunmacı (Defensive) Neorealizm

Waltz'un neorealizmi için savunmacı realizm adlandırması yapılmaktadır. Çünkü Waltz gücü bir araç olarak görmekte, nihayetinde devletlerin en önemli çıkarı olan hayatta kalma güdüsü için kullanıldığını iddia etmektedir. Sürekli olarak artan güç ihtiyacı diğer devletleri rahatsız edeceğinden en ideal sistemi güçler dengesi sistemi olarak gören Waltz'a göre anarşi de sürekli bir kaos hali anlamına gelmemekte ve karşıtlarına göre daha yumuşak bir yapı şeklinde görünmektedir. Burada

⁶ Waltz kendi kuramını yapısal (structural) realizm olarak adlandırmaktadır.

devletler denge politikası izleyerek güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla her an güç peşinde koşmadıklarından sürekli bir dış tehdit ya da savaş hazırlığı gibi bir durum da söz konusu değildir. Dış tehditlere karşı denge politikası izleyen devletler, bununla bağlantılı olarak potansiyel tehditlere karşı da caydırıcılık politikası gütmektedir. Waltz güçler dengesi yaklaşımını şu şekilde açıklamaktadır: “ikincil devletler, eğer seçmekte serbest iseler, güçlü olan taraf onları tehdit ettiği için daha zayıf olan tarafta toplanacaklardır. Zayıf olan tarafta devletler rakiplerini saldırıdan vazgeçirmek için yeterli savunma ve caydırma kapasitesine sahip oldukları takdirde daha güvende olacaklardır” (Waltz, 1979: 126-127). Bu bağlamda, savunmacı realizme göre devletler sürekli olarak “en kötü senaryoya” göre hareket etmezler. Bu durum yalnızca saldırı odaklı askerî teknolojinin savunmacı teknoloji karşısında üstün olduğu dönemler için geçerlidir.

b. Atak (Offensive) Neorealizm

Waltz’un savunmacı realizminin karşısına John J. Mearsheimer (2001) tarafından atak realizm gelmiş ve özellikle güce atfedilen önem itibarıyla Waltz’dan ayrılmıştır. Atak realizme göre uluslararası ilişkilerde güç amacın kendisidir ve bu da dengeleme politikası yerine hegemonya arzusunu öne çıkartmaktadır. Böyle bir yapı içerisinde anarşi de Hobbesçu bakış açısında olduğu gibi bir savaş hâlidir. Mearsheimer’e göre iki kutuplu yapı ve nükleer caydırıcılığın sağladığı güvenlik dışında sistemde güvenlik hâli yoktur. Bu da devletleri kendi görece (relative) güçlerini arttırmak adına politikalar izlemeye yönlendirir. Artan güçler tehdit olarak görüldüğü için sürekli bir “güvenlik ikilemi” mevcuttur. Atak realizmde de Waltz’da olduğu gibi iç siyasal etmenlerin hiç önemi yoktur çünkü sistemin yapısı devletleri aynı şekilde davranmak zorunda bırakır. Görece güçler, sistem içerisindeki konumları (büyük güç vb.) ve dış çevreleri, devletlerin davranışlar konusundaki temel belirleyicilerdir ve dış politikalar tamamen hayatta kalma güdüsü, korku ve güç kazanma amaçları taşımaktadır. Atak realizmde neden devletlerin sürekli güç peşinde koştukları ve bu nedenle bir güvenlik ikilemine neden oldukları anarşik yapının doğurduğu belirsizlikle açıklanmaktadır. Devletler diğer devletlerin niyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından en kötü senaryoya göre hareket etmek zorundadırlar. Anlık niyetler bilirse bile bu durum da muğlaktır ve değişip tehdit haline gelebilir.

Yukarıda kurucu babası Waltz’un gözünden analiz edilen neorealizm Soğuk Savaşın sonuna kadar disiplin içerisinde en baskın kuram olmuştur.⁷ Ancak bu dönemin sona ermesi ile birlikte yaşanan dönüşümü açıklayamamasıyla yoğun bir biçimde eleştirilere maruz kalan neorealizm güç kaybetmeye başlamıştır. Eleştiriler Waltz’un katı yapısalcı yaklaşımı üzerine olurken disiplinde önemli bir kuramsal hareketlilik başlamıştır. Bu eleştirilerin realist gelenek içerisindeki sonucu sonraki başlıkta incelenecek olan neoklasik realizmin ortaya çıkışı olmuştur.

II. NEOKLASİK REALİZM

Neoklasik realizm realist yazarlar arasındaki tartışmaların ve neorealist kuramın açıklayıcılık noktasındaki eksikliğine dair eleştirilerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle neoklasik realizmin kendi açıklamalarını incelemeyen önce neorealizmin uluslararası politikada yaşanan olaylar karşısında hangi nedenlerle ve nasıl eleştirildiğinin incelenmesi daha faydalı olacaktır. Soğuk Savaş dönemi ve neorealizmin bu dönemin sona ermesine getirdiği açıklamalara yönelik eleştiriler genel itibarıyla neoklasik realizmin temellerini oluşturmaktadır.

⁷ Neorealizme dair Waltz dışındaki diğer önemli çalışmalardan bazıları için bkz. (Ashley, 1984); (Walt, 1987); (Grieco, 1988); (Glipin, 1988); (Baldwin, 1993).

Tablo 1. Klasik realizm, neorealizm ve neoklasik realizm

Teori	Epistemoloji ve Metodoloji	Uluslararası Sistem Görüşü	Birimler	Bağımlı Değişken	Nedensel Mantık
Klasik Realizm	Tümevarımcı; siyasetin doğası hakkında felsefi yansımalar ya da ayrıntılı tarihsel analiz	Bir miktar önemli	Farklılaşır	Devletlerin dış politikaları	Güç dağılımı ya da çıkarların dağılımı dış politikayı belirler
Neorealizm	Tümdengelimci; nitel metodlar (bazı durumlarda nicel de kullanılır) kullanılarak rakip hipotezleri sınamak	Çok önemli; kalıcı olarak rekabetçi ve belirsiz	Farklılaşmaz	Uluslararası politika çıktıları	Görelî güç dağılımı (bağımsız değişken) uluslararası çıktıları (bağımlı değişken) belirler
Neoklasik Realizm	Tümdengelimci; nicel metodlar kullanılarak rakip hipotezleri sınamak	Önemli; anarşinin etkileri değişken ve genellikle karar alıcılara göre belirlenir	Farklılaşır	Devletlerin dış politikaları	Görelî güç dağılımı (bağımsız değişken) yerel sınırlamalar ve elitlerin algıları (ara değişkenler) vasıtasıyla dış politikayı (bağımlı değişken) etkiler

Kaynak: (Lobell, Rpisman & Taliaferro, 2009: 20)

II.I. Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi ve Neorealizme Getirilen Eleştiriler

Neoklasik realizm, özünde neorealizme yönelik eleştiriler sonucunda ortaya çıkmış ve realist paradigmanın bir nevi yenilenmesi vazifesi görmüştür. Bu noktada, neorealizme yönelik en temel eleştiri ise Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin açıklanamaması üzerinden gelmiştir. Neorealistler için Soğuk Savaş dönemi, büyük güçler arasında savaşlar yaşanmadığı için bir barış ve istikrar dönemidir (Wohlforth, 1994). Bu barış ve istikrar döneminin ortaya çıkması üç nedenden kaynaklanmaktadır. Bu noktada neorealizm, öncelikle iki kutuplu yapıya değinmektedir. Bir diğer önemli husus da kurulan güçler dengesi ile kutuplar arasında izlenen denge politikalarıdır. Doğu ve Batı kutbunun, dolayısıyla ABD ve SSCB'nin benzer ölçüde güç ve imkanlar barındırması bu bağlamda uygulanabilir bir güçler dengesini oluştururken; bu durum da ilişkilerde caydırıcılığı önemli bir noktaya taşımıştır. Üçüncü neden ise nükleer silahların varlığıdır. Bu silahların kullanılması taraflarca rasyonel bir seçim olarak görülmediğinden ve iki kutbun da bu silahlara sahip olmasından ötürü nükleer silahlar yalnızca devletlerin güvenliğini sağlamaya ve karşı tarafı caydırmaya hizmet etmiştir.

Neorealistlerce barış ve istikrara böylesi etkin bir biçimde hizmet eden Soğuk Savaş'ın bitmesi ise kuramın argümanlarını yanlışlamış ve neorealizmin sorgulanmasına neden olmuştur. SSCB'nin ve Doğu Kutbu'nun dağılması barış ve istikrar dönemini sona erdirirken neorealist yazarların böyle bir gelişmeye dair bir öngöründe bulunamamaları tartışmaları beraberinde getirmiştir. Neorealizmin sadece süreklilikleri açıklayan bir çerçeve sunduğu iddiası en önemli eleştirilerden birisi olmuştur (Lebow, 1994). Her ne kadar Robert Glipin (1981) gibi savaşlar sonucunda güç dengesinin değişimi yani gücün paylaşımı konusunda dönüşümlerin olabileceğini iddia ederek değişimlerin de açıklanabileceğini savunan neorealistler olsa da Soğuk Savaş'ın savaşız bir biçimde sona ermesi onu da yetersiz bırakmıştır.

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesinde ise Glastnost ve Perestroika olarak adlandırılan Gorbaçov politikaları en belirleyici unsurlardan birisi olmuştur. Gorbaçov, devletin yapısında yapacağı reformlarla dönüşümü başlatmak ve SSCB'yi daha etkin bir devlet haline getirmeye çalışmış ancak bu düşüncede başarılı olamamıştır. Nihayetinde, SSCB bu süreç sonunda dağılmış ve Soğuk Savaş sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinde Gorbaçov'un politikaları etkili olurken, bu gelişmeler Waltz'un ilk iki imajında yer alan ve neorealizme göre kuramı indirgemeci yapan açıklamalardır. Dolayısıyla neorealizmde böylesi bir dönüşümü açıklayacak kavramsal altyapı olmadığından Soğuk Savaş'ın sona ermesi açıklanamamış ve birim düzeyindeki değişimler neorealizme eleştirileri beraberinde getirmiştir (Lebow, 1994: 266-267).

Neorealizmin dünya politikası adına bu denli büyük çaplı bir değişim konusunda yetersiz kalması ciddi eleştirilere neden olmuş, disiplin içerisinde kuramsal bir çeşitlenme yaşanmaya başlamıştır. Kuramı geliştirmek isteyen realist yazarlar bu konu üzerine gitmiş ve Waltz'un önemsiz

gördüğü ve kendisinin yapmadığını belirttiği dış politika analizi konusu realizmin içerisine sokulmaya başlamıştır. Bu çabaların sonucunda da neoklasik realizm ortaya çıkmıştır.

II.II. Neoklasik Realizm ve Dış Politika

Neoklasik realizm, neorealizmin yukarıdaki gerekçelerle eleştirilmeye başlaması sonrasında ortaya çıktığı belirtilebilir. Bu bağlamda, neoklasik realizmin özünde dış politikaların açıklanmasına yönelik bir çerçeve çizdiği söylenmelidir. Neorealizmi ise uluslararası sistemin birimlerinin birbirleriyle etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan sonuçları incelemekte ve uluslararası politikayı açıklamaktadır. Ancak gelişmelerin ayrıntılı olarak analiz edilebilmesi için dış politikaların da ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, neoklasik realizmde daha bütüncül bir analiz yapılabilmesi adına hem uluslararası sistem hem de devlet içi dinamikler birlikte değerlendirilmekte ve realist geleneğin eksiklikleri giderilmeye çalışılmaktadır.

Literatürde neoklasik realizm tabiri ilk defa Gideon Rose (1998: 146) tarafından kullanılmıştır. Neorealizmin dış politika analizi ile ilgilenmediğini ancak kuram içerisinde bazı çalışmaların Waltz'dan farklı olarak bu alana yönelik açıklamalar sunduğunu belirten Rose bu yeni yaklaşımı neoklasik realizm olarak adlandırmıştır. Makalesinde dış politika analizine dair dört farklı bakış açısı ortaya koymuş ve bahsedilen diğer isimlerin çalışmalarıyla neoklasik realizmi sistematik bir biçimde açıklamaya çalışmıştır.

Rose, dört farklı dış politika analizi yaklaşımı olduğunu vurgulamaktadır. İlki dış politikayı içsel faktörler üzerinden açıklayan *Innenpolitik teoriler*dir. Sistemik faktörlerin her daim devlet davranışları üzerinde baskınlığının olduğunu savunan *atak realizm* ikinci dış politika analizi yaklaşımıdır. Üçüncü yaklaşım, atak realizme göre daha yumuşak bir bakış açısına sahip olan fakat yine de pratikte sistemin davranışları belirlediğini savunan *savunmacı realizm*dir. Son olarak da dışsal ve içsel değişkenleri klasik realist düşüncenin belirli noktalardaki bakış açısına göre yeniden geliştirerek ve sistematik hâle getirerek dış politikaya dair yeni bir bakış açısı ortaya koyan *neoklasik realizm*, dördüncü dış politika yaklaşımıdır (Rose, 1998: 146).

İlk olarak dış politika analizinde en fazla başvurulan kuramsal çerçeve olarak *Innenpolitik teorilere* değinen Rose, uluslararası ortamda devletlerin birbirlerinden farklı yapı ve özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu devletlerin dış politikalarında nasıl davranacakları *Innenpolitik teorilere* göre iç yapılardan kaynaklanan siyasî ve ekonomik ideolojiler, millî karakter, siyasî parti politikaları ve sosyo-ekonomik yapıları gibi çeşitli değişkenlerle açıklanmalıdır (Rose, 1998: 148). Söz konusu teorilerin tek bir kuramdan oluşmadığını belirten Rose, “demokratik barış teorisi”⁸ başta olmak üzere *Innenpolitik teorilerin* değişik biçimleri olduğunu da söylemektedir.⁹ Bu teorilerin her biri farklı içsel faktörlere öncelik vererek açıklamalar yapmaktadır. Ancak nihayetinde her birisi devletlerin dış politikalarını anlamak için içsel faktörleri analiz etmektedirler ve açıklayıcılıkları buradan kaynaklanmaktadır.

Tablo 2. Dört Dış Politika Teorisi

Teori	Uluslararası Sistem Görüşü	Birimler	Nedensel Mantık
Innenpolitik Teoriler	Önemsiz	Yüksek oranda farklılaşır.	İçsel faktörler dış politikayı belirler.
Savunmacı Realizm	Zaman zaman önemli, anarşinin etkileri değişkenlik gösterir	Yüksek oranda farklılaşır.	Sistemik teşvikler ya da içsel faktörler dış politikayı belirler.
Atak Realizm	Önemli, Hobbesçu anarşi	Benzeşirler.	Sistemik teşvikler dış politikayı belirler.
Neoklasik Realizm	Önemli, anarşi muğlak	Farklılaşır.	Sistemik teşvikler (bağımsız değişken) içsel faktörlerle (ara değişken) birlikte dış politikayı belirler.

Kaynak: (Rose, 1998: 154)

⁸ Demokratik barış teorisi için bkz. (Doyle, 1983)

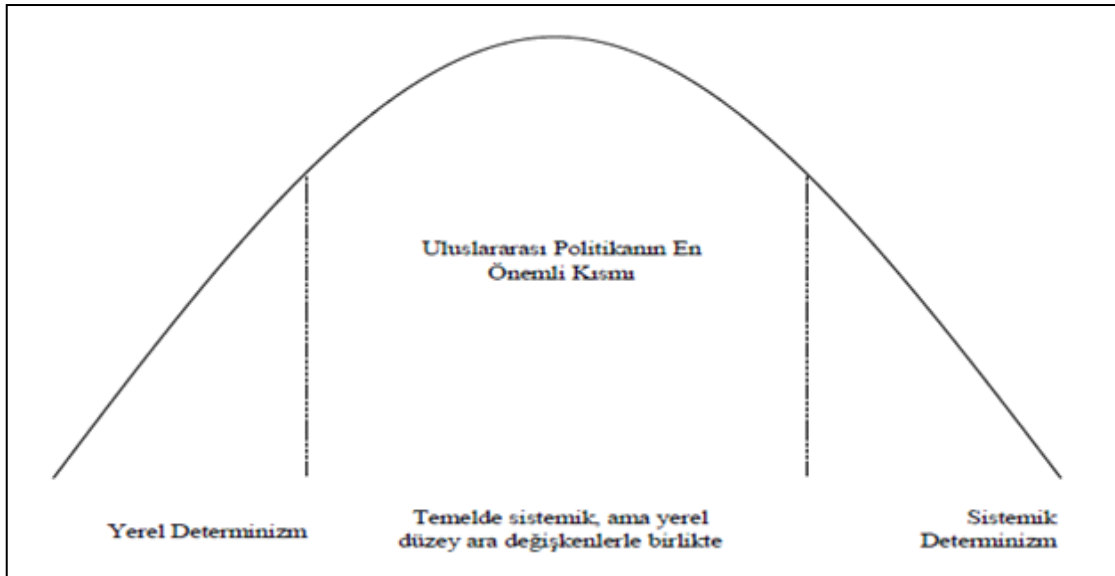
⁹ Farklı *Innenpolitik teoriler* için bkz. (Zakaria, 1995); (Moravcsik, 1997); (Brown, Lynn-Jones & Miller, 1996); (Levy, 1988); (Rosecrance & Stein, 1993); (Skidmore & Hudson, 1993); (Hagan, 1998); (Evangelista, 1997).

Rose (1998: 148), Innenpolitik teorilerin temel probleminin bu teorilerin birim düzeyinde açıklamalarının benzer yapılardaki devletlerin neden farklı dış politikalar izlediği ya da farklı yapılardaki devletlerin neden benzer politikalar izlediği gibi sorular karşısında cevap verememesi olduğunu belirtmektedir. Bu konuda da en ciddi eleştiriler yapının analize dahil edilmemesi nedeniyle neorealizmden gelmektedir. Waltz ve Mearsheimer kuramlarında sisteme belirleyicilik rolünü vererek bu eleştiriyi gidermektedirler.

Rose'un yaklaşımına göre, *atak realizm* Innenpolitik teorilerin açıklamalarında devletlerin iç faktörlerine verdiği belirleyicilik rolünü yapısal faktörlere vermektedir. Bu kapsamda uluslararası sistemin anarşik yapısı devletlerin amaç ve davranışlarını belirlemekte ve sınırlandırmaktadır. Mearsheimer bunu, devletlerin başlangıçta savunmacı bir motivasyonla sürece başladıklarını ancak zaman içerisinde uluslararası sistemin yapısı nedeniyle daha atak hareket etmek zorunda kaldıklarını belirterek açıklamaktadır (Rose, 1998: 149). *Savunmacı realizm* de atak realizmdeki gibi uluslararası sisteme belirleyicilik rolünü vermekle birlikte devletlerin rasyonel davranma ve çatışmadan kaçınma gibi eğilimlerini de analize dahil etmektedir. Böylece göreceli güç dağılımı yanında iç faktörler de bir miktar konu edilebilmektedir (Rose, 1998: 149). Burada da Innenpolitik teorilere getirilen eleştirilerin bir benzeri söz konusudur. Aynı uluslararası ortam altında devletlerin neden farklı davranışlar sergiledikleri ya da farklı koşullarda nasıl benzer politikalar izleyebildiklerinin cevabı atak ya da savunmacı realizmde bulunmamaktadır.

Kısacası bahsedilen bu üç tür dış politika kuramının da yukarıda bahsedildiği üzere açıklayıcılık noktasında eksiklikleri bulunmaktadır. Söz konusu eksiklik Şekil 1.'de gösterilmiştir.

Rose'a göre neoklasik realizm bu eksiklikleri gidermektedir. Neoklasik realizme göre devletlerin dış politikalarının açıklanabilmesi için hem sistemik özellikler hem de devletlerin sahip oldukları iç özellikler birlikte değerlendirilmelidir. Bu noktada, neoklasik realizmi bütüncül bir dış politika analizi yaklaşımı olarak gören Rose böylelikle Innenpolitik teorilerin ve diğer kuramsal yaklaşımların eksikliklerinin giderilebileceğini savunmaktadır.

Şekil 1. Sistemik ve Yerel Değişkenlerin Göreceli Nedenel Etkileri

Kaynak: (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 5)

Neorealizme benzer şekilde neoklasik realizmde de analiz uluslararası sistemden başlatılmaktadır. Ancak uluslararası sistem kaynaklı etkilerin dış politikalar üzerindeki belirleyiciliğinin anlaşılabilmesi için bunların ara değişkenler (*intervening variables*) vasıtasıyla değerlendirilerek nasıl algılandığının da incelenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Rose (1998: 152) uluslararası anarşinin tam anlamıyla anlaşılmasının mümkün olmadığını ve bu nedenle güvenliğin bulunabilir ya da kıt bir olgu olarak değerlendirilmesinin zorluğundan bahsederek, önemli olanın anarşinin başta karar alıcılar olmak üzere ara değişkenlerin süzgecinden geçtikten sonra nasıl değerlendirildiği olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak, Rose'a göre neoklasik realizm realist gelenek içerisindeki dış politika analizine dair var olan eksikliğin giderildiği bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bunu yaparken uluslararası sistemin etkilerini ve birim seviyesindeki değişkenleri birlikte kullanarak kuramın açıklayıcılık gücünün artmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, neoklasik realizm bir dış politika analizi kuramı olarak değerlendirilmelidir.

Neoklasik realizm tabiri ilk kez Rose tarafından kullanılmıştır. Rose ise neoklasik realizmin daha önceki dönemde yayınlanan başka çalışmalarda kullanıldığını ve bu yazarların yaptıkları çalışmalarda neorealizmin genel çerçevesinin dışında hareket ettiklerini iddia etmiştir. Buna göre Thomas Christensen (1996), Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında Çin ve ABD arasındaki rekabeti, William Wohlforth (1993) Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin, Fareed Zakaria (1998) ABD'nin ve Randall L. Schweller (1998) da İkinci Dünya Savaşı'nın taraflarının dış politikalarını inceledikleri çalışmalarda dış politika dinamiklerinin sistemdeki görece güç dağılımından kaynaklandığını ortaya koymuşlardır (Rose, 1998: 154). Bu yayınlarda incelenen politikalarda belirleyiciliğin liderlerin algıları ve devletin ideolojisi gibi birinci ve ikinci imaja dair unsurlarda olduğu iddia edilerek, farklılaşan bir analiz modeli ortaya konmuştur. Bu noktada Rose bütün bu çalışmaları neoklasik realizmin içerisinde alarak kendi sistematik değerlendirmelerini yapmıştır.

Yukarıda genel hatlarıyla ortaya çıkışı ve dış politikaya dair genel yaklaşımı anlatılan neoklasik realizm, realist kuramlara getirilen eleştirilere bir cevap niteliğinde disiplinde yerini almıştır. Söz konusu gelişmeler dış politika analizi konusunda bu nedenle sıklıkla başvurulan bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Sonraki başlıkta bahsedilen bu çerçeve dış politikanın belirleyici unsurları etrafında incelenecek ve neoklasik realizme dair genel değerlendirmelerde bulunulacaktır.

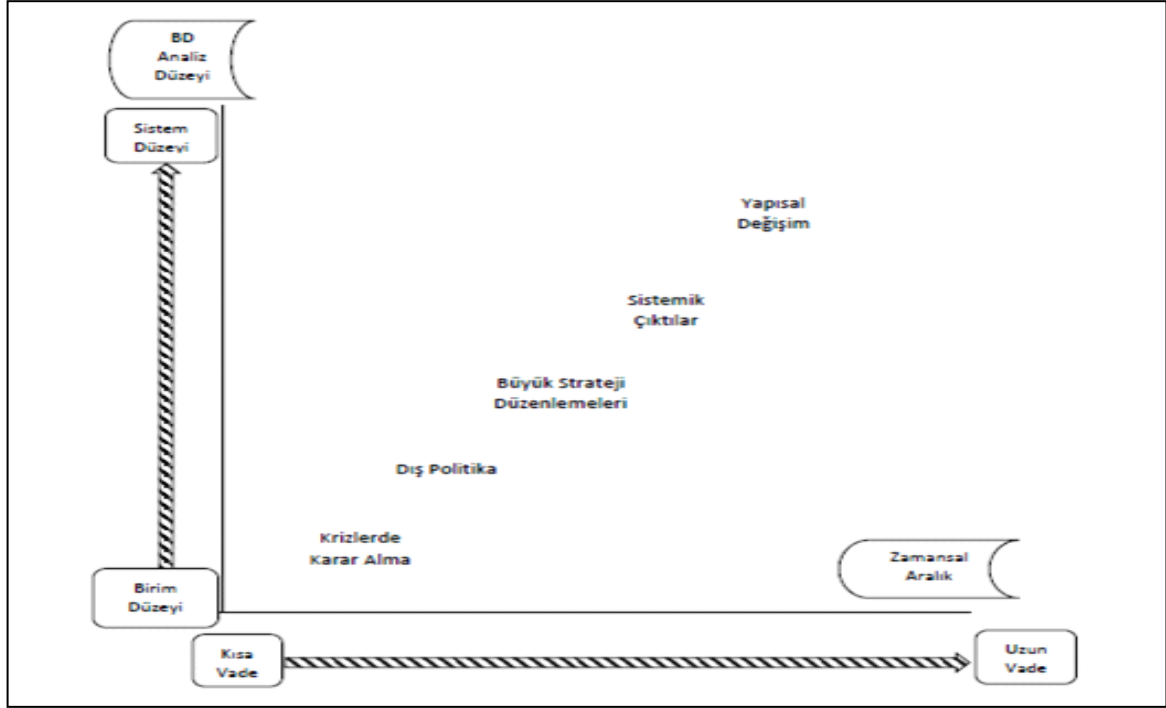
III. NEOKLASİK REALİZMDE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Bir dış politika analizi yaklaşımı olarak açıklanan neoklasik realizm Tablo 1'de görüldüğü üzere bağımlı değişken olarak devletlerin münferit dış politikalarını kabul etmektedir. Bağımlı değişkenin oluşması ise bağımsız değişken olan uluslararası sistem kaynaklı etkilerin ile ara değişkenlerin süzgecinden geçmesi ile oluşmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin yerel dinamikleri ara değişkenler olarak dış politikanın oluşmasını sağlamaktadır. Aşağıda bu değişkenler ayrı başlıklar halinde ele alınarak neoklasik realizmde dış politika analizi çerçevesi çizilecektir.

III.I. Bağımlı Değişken: Dış Politika Stratejileri

Dış politikayı, uluslararası sistemin baskısının yerel dinamikler aracılığıyla inceleyerek analiz etme amacı güden neoklasik realizm, ilgili devletin dış politika stratejilerini bağımlı değişken olarak almaktadır. (Lobell, Ripsman & Taliaferro, 2009: 19). Taliaferro, devletlerin farklı dönemlerde neden belirli stratejileri yürüttüğünün açıklanmasını ve devlet davranışlarını açıklamayı kuramın amacı olarak göstermektedir. Buna göre Şekil 2.'de de gösterildiği üzere devletlerin büyük stratejileri (*grand strategy*), dış ticaret politikası, askerî doktrini, krizlere yönelik tutumları ve müttefiklik yaklaşımları neoklasik realizmde bağımlı değişkenler olarak belirtilmektedir. (Taliaferro, 2000: 133-134).

Bir bağımlı değişken olarak dış politika davranışının uygulanması hususunda ise Taliaferro (2009: 213), devletlerin benzetme, yenileme ya da mevcut stratejiyi sürdürmek gibi seçeneklere sahip olduğunu belirtmektedir. Buna göre dış politika davranışlarının esasında uluslararası sistem kaynaklı sinyallerin (bağımsız değişken) yerel dinamikler (ara değişkenler) aracılığıyla çıktıya (bağımlı değişken) dönüştürüldüğü bir süreç ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. Bağımlı Değişkenler Dizisi

Kaynak: (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 110)

III.II. Ara Değişkenler: Devletlerin Yerel Dinamikleri

Neoklasik realizmin dış politika analizi konusunda kendinden önceki realist düşüncelerden ayrılan en önemli tarafı, devletlerin iç yapılarından kaynaklanan faktörlere atfettiği önemdir. Her ne kadar sistemin anarşik yapıda olduğu kabul edilse de anarşik yapının devletleri aynı tarz davranışları sergilemek zorunda bırakmadığı, bu faktörlerin dış politikadaki aktif rolleriyle açıklanmaktadır. Ara değişkenler olarak kabul edilen devletlerin iç yapıları, dış politika çıktısının oluşmasında nihai karar verici konumundadır. Sistemin en önemli faktörü olarak kabul edilen görece güç dağılımının söz konusu devlet noktasında ne ifade ettiği, dış politika analizi konusunda anahtar öğedir.

Dış politikanın başlıca belirleyici unsurları olan ara değişkenlerin neler olabileceği ise tartışmalı bir husustur. Ancak neoklasik realizmin esasında devletlerin dış politikalarının kapsamlı ve bütüncül bir biçimde analizi için geliştirilmesi, ara değişkenlerin de ilgili devletlerin kendine has niteliklerine göre ve konuya özgü belirlenmesi eğilimini ortaya çıkartmaktadır buna karşın, literatür incelendiğinde karar alıcıların görece güç dağılımına yönelik algıları ile devletin yerel faktörlerinin genellikle kabul edilen ara değişkenler olduğu görülmektedir (Rose, 1998: 152).

a. Karar alıcıların algılamaları

Karar alıcılar, neoklasik realist dış politika yaklaşımında en önemli ara değişken olarak kabul edilmektedir. Bütün değerlendirme sürecinin içerisinde yer almaları ve ellerinde tuttıkları yetkiler ve bilgi bunun başlıca nedenidir (Lobell, 2009: 43). Dış politikaya dair kararların alınmasını ve yürütülmesini sağlayan karar alıcıların ne ölçüde etkili oldukları ve sistemik sinyalleri nasıl değerlendirdikleri, neoklasik realizmde temel araştırma sorularından birisini oluşturmaktadır. Buna göre liderler ve diğer karar alıcılar, neoklasik realizmde analizin temel aktörleri olmaktadır (Lobell,

2009: 43). Bunlar, ulusal güvenliğinin sağlanmasına yönelik sorumlu aktörlerdir. Bununla birlikte söz konusu devletin yerel dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlardan da etkilendikleri için, karar aşamasında bütün değişkenleri dikkate almaktadır. Kuramda karar alıcılara böylesi anahtar bir belirleyicilik tanınmasının ana sebebi ise söz konusu devlete dair bütün verilere ulaşabilmeleridir. Ayrıca uluslararası sistem kaynakları zorlamaları gören ve buna göre gerekli değerlendirmeleri yaparak karar almaları da bir diğer önemli husustur. Veriye erişme noktasında ilgili devletteki diğer herkesten daha özel bir pozisyonda olmaları karar alıcıların devletlerinin sistemdeki konumu noktasında daha gerçekçi değerlendirmeler yapmasını sağlamaktadır (Ripsman, 2009: 172).

Dış politikanın karar alıcılar tarafından yürütülmesi, bu isimlerin algılamalarına da önem kazandırmaktadır. Karar alıcıların ideolojileri, şahsi özellikleri, dünyayı hangi perspektiften okudukları bu bağlamda dış politika çıktıları oluşturulurken son derece önemlidir. Bu noktada, karar alıcıların neoklasik realizmde iki boyutlu bir öneminden bahsedilebilir: ilk olarak, güç paylaşımı ve o devletin güç ve kapasitesi hususlarındaki bilgileri, ikinci olarak da bu bilgilere yönelik değerlendirmelerin alınacak kararların söz konusu karar alıcıların algı sistematiğiyle ilgili olması. Rose'a göre (1998: 147) dış politikanın belirlenmesinde mevcut güç değil, bu gücün nasıl değerlendirildiği ve algılandığı önemlidir. Zakaria (1998: 42) daha da iddialı bir şekilde karar alıcıları uluslararası politikanın başlıca aktörleri olarak görmekte ve buna göre de gücün nasıl algılandığının devletin gücünden daha önemli olduğunu iddia etmektedir. Wohlforth (1993: 310) da benzer şekilde Soğuk Savaş döneminde karar alıcıların devletlerin kapasiteleri noktasındaki algılamalarının ilgili devletlerin farklı politikalar sergilemesinde belirleyici olduğunu belirtmiş ve bu noktada karar alıcıların algılarının analizde çok önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır.

Liderler başta olmak üzere dış politika yöneticilerinin dış politikanın oluşturulmasında bu denli öneme sahip olmasına karşın, tek başına bütün belirleyiciliğin yönetici kadrolarına verilmesi de doğru değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi iki aşamalı oyun olan dış politika oluşumunda liderlerin nasıl davranacağını belirleyen iç dinamikler (toplumsal yapı, bürokrasi, iş dünyası, siyasi partiler vb.) söz konusudur. Bu nedenle bir diğer ara değişken olarak görülen devletlerin iç yapılarından kaynaklanan faktörler de incelenmelidir.

b. Yerel faktörler

Neoklasik realizm çerçevesinde dış politika analizinin bir diğer ara değişkeni de ilgili devletin yerel faktörleridir. Bununla birlikte neoklasik realizmin yerel faktörlerin uluslararası sistem ya da karar alıcıların algıları seviyesinde belirleyici olduğu gibi bir iddiası söz konusu değildir. Buna karşın söz konusu unsurların değişen oranlarda olsa da analize eklenmesi gerekmektedir. (Ripsman, 2009: 170). Nelerin yerel faktörler olarak alınabileceği ise devletlere göre değişim göstermektedir. İlgili devletin tarihsel süreklilikleri, toplumsal, kültürel ve kurumsal yapıları ile kurumsal özerklik, medya ve baskı grupları gibi çeşitli unsurlar, yerel dinamikler olarak değerlendirilebilmektedir (Ripsman, 2009: 179-186).

Ripsman, yerel faktörlerin, dolayısıyla toplumun, dış politika analizinde belirleyici bir unsur olduğunu kabul etmektedir. Bu faktörlerin belirleme kapasiteleri ise ilgili devletin nitelikleriyle doğrudan ilintilidir. Kararlardan etkilenmeleri ile kararları etkileyebilme kapasiteleri oranında yerel faktörler, belirleyici unsurlarından olabilmektedir. Örnek olarak, savaşa yönelik ya da bütçeye yönelik kararlar bütün toplumu etkileyebilir. Bunların neticeleri herkesi ilgilendirmektedir. Askerî bürokrasi başta olmak üzere çeşitli kurumlar, iş dünyası, etnik ya da çıkar grupları ve medya gibi farklı aktörler dış politika süreçlerinin içerisinde (Ripsman, 2009: 180).

Bununla birlikte bu aktörlerin kararlara yönelik etkileri iç politikaya kıyasla daha sınırlıdır. Ripsman bunun iki farklı nedenden kaynaklandığını belirtmektedir. Birinci neden, ulusal güvenliğinin hassasiyeti ve maliyeti nedeniyle beklentilerin, hükümetler tarafından ciddi ölçüde değerlendirmeye alınmamasıdır. Dış politika karar alıcıları bu bağlamda, daha fazla bilgiye sahiptir ve uzun vadede çıkarların korunmasına yönelik daha kapsamlı analiz yapma yetisine sahiptirler. İkinci nedense, politikanın fayda ve maliyetinin tüm gruplar etki edebilecek ölçüde olmasıdır. Toplumun her kesimi için benzer bir maliyet paylaşımı söz konusu olmasa da kararlardan herkesin etkilenmesi nedeniyle yalnızca bazı grupların karar alma süreçlerine katılmak suretiyle diğerlerinin önüne çıkartılması uygun olmayacaktır (Ripsman, 2009: 180-181).

Tüm bu argümanlara karşın belirleyicilik noktasında yerel faktörlerin yok sayılması doğru olmayacaktır. Toplumsal grupların karar alıcılar üzerinde etkileri yine de mevcuttur. Bu etkinin anlaşılması için toplumsal grupların hangi koşullar altında belirleyici olacağı analize eklenmelidir. Bu noktada, devletin güç imkânları, genel yapısı ve uluslararası çevre gibi etmenler belirleyici olmaktadır. Demokrasilerde yeniden seçim endişeleri bu unsurlardan birisidir. Toplu halde oy kullanma kapasitesi bulunan gruplar karar alıcıları etkileyebilmektedir. Ekonomik çıkar grupları yeni pazarlar ya da iş imkanları noktasında karar alma süreçlerine dahil olabilmektedir. Askerî kurumların siyasette etkili olduğu ve yönetime el koyma potansiyelinin yüksek olduğu devletlerde de dış politikada askerî bürokrasi etkili olduğu görülmektedir. Baskı grupları ile medyanın etkinliği sayesinde kamuoyu oluşturulması suretiyle karar alıcıların farklı dış politika tutumlarına yönlendirilebilmeleri de söz konusu olabilmektedir. Ayrıca küresel ve bölgesel bazda bir takım ideolojilerin yayılarak devletlerin gündemine gelmesi hallerinde de yöneticiler seçenек ya da uygulama değişikliğine gidebilmektedir. (Ripsman, 2009: 181-191).

Sonuç olarak, devletlerin yerel dinamikleri de dış politika karar alma süreçlerinde dikkate alınması gereken unsurlardandır. Bir dış politika analizi yaklaşımı olan Neoklasik realizmin açıklama kapasitesinde artışa yol açan en baskın bakış açısı farklılığı bu bağlamda ara değişkenlerin analize dahil edilmesi olmuştur. Böylelikle çoklu seçeneğe sahip devletlerin nasıl dış politika davranışı belirleyebileceğine dair ayrıntılı bir çerçeve ortaya konabilmiştir. Ara değişkenlerle birlikte realist kuramın argümanı olan yapısal unsurlar ve devletler arasındaki güç paylaşımının etkileri de neoklasik realizmde terk edilmemiştir. Bağımsız değişken olarak görülen uluslararası sistemin etkileri sonraki başlıkta incelenecektir.

c. Bağımsız değişken: uluslararası sistem ve görelі güç dağılımı

Buraya kadar yer verildiği üzere neoklasik realizm, karar alıcıların uluslararası sistemdeki görelі gücün dağılımı konusundaki algılarını ve yerel faktörlerden kaynaklanan sınırlamaları dış politika ve uluslararası sistemin baskısı arasındaki ara değişkenler olarak kabul etmektedir. Uluslararası sistem kaynaklı unsurlar ve görelі güç dağılımının devletler üzerindeki etkisi ise bağımsız değişken olarak kabul edilmektedir (Lobell, 2009: 28). Böylelikle, neoklasik realizmde, uluslararası sistem, neorealizmde olduğu gibi, görelі güç dağılımı üzerinden açıklanmaktadır. Görelі gücün nasıl etki doğurduğu hususu ise neoklasik realizmde farklılaşmaktadır.

Görelі güç konseptinin nasıl analize ekleneceği konusu yaklaşımı diğer realist kuramlardan farklılaştırmaktadır. Wohlforth (1993: 4), “güç” kavramını devletlerin birbirleri üzerinde etki kurmasını sağlayacak olan “kapasite” ya da “kaynaklar” şeklinde açıklamaktadır. Buna göre neoklasik realizmde güce karşılaştırmalı bir belirleyicilik verilmekte, devletlerin dış politikalarında tercihleri ve hedefleri bağlamında davrandıkları iddia edilmektedir. Bu noktada güce yönelik var olan algılar belirleyici olmaktadır (Rose, 1998: 152).

Neoklasik realizm anarşinin anlamlandırılması itibarıyla da neorealizmden ayrılmaktadır. Anarşi kaynaklı ortaya çıkan bilememe durumu ve olası riskler, neoklasik realizmde de önemli bir konumdadır. (Lobell, 2009: 29). Ancak anarşinin belirleyiciliği noktasında neoklasik realizm farklılaşmaktadır. Anarşik uluslararası sistemde devletlerin güvenlik aradıkları neorealit argümanlara karşılık, neoklasik realizmde devletler uluslararası anarşinin belirsizlikleriyle dış çevrelerini kontrol etmeye ve şekillendirmeye çalışarak mücadele ederler (Rose, 1998: 152).

Bu mücadele, devletler arasındaki güç ilişkileri bağlamında yürütülmekte ancak var olan güç dağılımı yerine bunun ara değişkenler nezdinde nasıl değerlendirildiği ile anlamlı çıktılara dönüşmektedir. Bu bağlamda da analizde güç tek başına değil, diğer aktörlerin güce yönelik ellerindeki bilgi ve değerlendirmeleri ile birlikte dahil edilmektedir. Devletlerin uluslararası sisteme bakışı da bu konseptten ileri gelmektedir. Anarşik ortamın belirsizliğinin giderilmesi, diğer devletlerin ve uluslararası çevrenin mevcut etkileme kapasitesiyle şekillendirilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu varsayım, devletlerin uluslararası sistemi ve görelі güç dağılımını dış politika yapımında sınırlayıcı faktörler olarak görmesine neden olmaktadır. Ancak bu sınırlama tek başına yeterli olmamakta, karar alıcıların bu sınırlamaları nasıl değerlendirdikleriyle alakalı olarak veriye dönüşmektedir (Wohlforth, 1993: 15). Bu nedenle, karar alıcılar, dolayısıyla birim düzeyindeki değişkenler, neoklasik dış politika analizinde merkezi konumda bulunmaktadır.

Neoklasik realizme göre karar alıcıların dış politika analizinde merkezde yer almaları dış politika kararlarına etkisi olabilecek her türlü bilgiye sahip olup bu bilgileri değerlendirecek konumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bilgilerin ve verilerin bir ayağı devlet içi faktörlere dairken ikinci ayağı da uluslararası sisteme dairdir. Uluslararası anarşinin yarattığı belirsizlik ortamı ve göreceli güç dağılımı hususundaki değerlendirmeler, bu noktada karar alıcıların uluslararası sisteme dair sahip olmaları gereken bilgilerdir.

Neoklasik realizmde söz konusu belirsizlikler kısa ve uzun dönem için farklı görünmektedir. Kısa vadede anarşinin yarattığı belirsizlik durumu uzun vadeye kıyasla daha fazla olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak kısa vadedeki olumsuz sonuçların ve sistem kaynaklı tehditlerin uzun döneme göre daha az belirsiz olduğu savunulmaktadır. Bununla birlikte devletlerin kısa vadeden kaynaklı tehditlerle mücadele ederken birden fazla dış politika seçeneği olduğu ve bu seçeneklerin muhtemelen rasyonel olması gibi bir zorunluluğun bulunmadığı iddia edilmektedir (Lobell, 2009: 28-29).

Dış politika yöneticilerinin belirleyiciliği bu durumlarda devreye girmektedir. Söz konusu tehdit ve olumsuz durumlarda karar alıcılar gelecekte meydana gelebilecek olan göreceli güç dağılımındaki değişimleri de hesaba katarak eldeki veriler ışığında en uygun dış politika hamlelerini yapmaya çalışmaktadır. Bunu yapabilmek için de sürekli olarak uluslararası sisteme ve göreceli güç dağılımına ilişkin eldeki bilgi ve veriler güncel tutulmalı ve yeni durumların analizi için bu kabiliyetler geliştirilmelidir. Bunun için de eldeki bilgiler geri dönüşlerle sürekli olarak yenilenmelidir. Ayrıca devletlerin çevrelerinde meydana gelen ani değişimler ve gücün el değiştirmesi gibi durumlar da neoklasik realizmin dış politika analizinde önemli görünmektedir. Müttefik ya da rakip ülkelerin dış politikalarındaki ani değişimler ve beklenmedik krizler, bu tarz değişimler olarak görülebilir. Böylesi gelişmeler karar alıcılara göreceli güç dağılımı konusunda fikir veren gelişmelerdir (Lobell, 2009: 29).

Neoklasik realizm bakış açısından dış politika incelemeleri yapılan çalışmalarda da böylesi durumlar analiz edilmiştir. Wohlforth (1993: 223-251), 1970 ve 1980'li yıllarda Sovyet liderlerin, ABD'nin savunma harcamalarını arttırmasının nedenleri konusunda, bunun kendiliğinden gelişen bir durum mu yoksa Sovyetler'in Brejnev Doktrini, Afganistan'ın işgali ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki hareketlere verdiği desteklerden mi kaynaklandığı konusunda düşüktükleri ikilemi incelemiştir. Bu ikilemin sebep olduğu tartışmalar bilgi eksikliğinden dolayı kararların geç alınmasına neden olmuş ve Sovyetlere stratejik avantaj kaybettirmiştir. Christensen (1996: 22), ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin gerileyişinden endişelenerek iki kutuplu bir yapıya gidildiği düşüncesiyle Sovyetleri çevreleme politikasına başladığını anlatmıştır. Yine Christensen (1997) başka bir çalışmada 1860'larda III. Napolyon ve komutanlarının Avusturya'nın Prusya ile savaşta karşı koyabilme yeteneği hakkındaki yanlış değerlendirmeleri ve sonuçta Fransızların savaş öncesi Avusturya ile ittifak aramalarına neden olan Avrupa'daki askerî güç dağılımı hakkındaki belirsizlikleri tartışmıştır. Zakaria da Amerikan devlet gücünün yükselişine dair algıların nasıl pekiştirildiğini incelemiştir. 1898 yılındaki İspanya-Amerika savaşında kazanılan zaferin Amerika'nın gücüne dair algıların hem içeride hem de dışarıda pekiştiğini belirten Zakaria (1998), tersi şekilde, Vietnam Savaşı'nın ABD askerî gücünün sınırlılığı hususundaki algıları pekiştirirken Japonya'nın 7 Aralık 1941 Pearl Harbor baskınının da ABD'nin anavatan kırılabilirliği algısını pekiştirdiğini açıklamaktadır. Bu çalışmalarda öne çıkarıldığı üzere uluslararası sisteme ve diğer devletlere dair eldeki bilgilerin geri dönüşleri olumlu ya da olumsuz mutlaka karar alıcılar tarafından analizlere konu edilmektedir. Bu nedenle, dış politika yöneticilerinin sürekli olarak daha doğru dış politika hamleleri yapabilmek adına eldeki bilgilerini geliştirme sorumluluğu bulunmaktadır.

Sonuç olarak, neoklasik realizmde uluslararası sistem kaynaklı sınırlamalar ve göreceli gücün paylaşımı bağımlı değişken olarak kabul edilmekle birlikte, neorealizmden farklı olarak, bu unsurun dış politikada tek belirleyici unsur olduğu reddedilmektedir. Bütün devletlerin, aynı uluslararası sistem koşullarına sahip olsalar da benzer dış politika davranışları sergilemediklerinden, ilgili devletin kendine has koşulları da analize dahil edilmelidir. Bu noktada, karar alıcıların göreceli güç paylaşımı hususunda ellerindeki veriler ve değerlendirmeler; uluslararası sistem kaynaklı unsurların sınırlamaların analize nasıl dahil edileceğini belirlemektedir.

IV. NEOKLASİK REALİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE YENİ ÇALIŞMALAR

Neoklasik realizm, disiplindeki bir kuramsal boşluğu giderirken aynı zamanda kendisine yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Söz konusu eleştiriler üç farklı şekilde yöneltilmektedir. İlk olarak, neoklasik realizmin yalnızca neorealizmin açıklarını kapatan bir yaklaşım olduğu, dolayısıyla kendi başına bir kuram olmadığı şeklindedir. İkinci olarak, neoklasik realizmin Waltz'un neorealizm dışındaki kuramları eleştirirken onları suçladığı gibi indirgemeci bir kuram olması da eleştiri konusudur. Son olarak da neoklasik realizmin henüz gelişme evresinde olduğu ve bu nedenle yeni bir yaklaşım olarak kabul edilemeyeceği şeklinde eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştirilerin ayrı ayrı incelenmesi kuramsal açıklamaların daha sağlıklı anlaşılabilmesi adına faydalı olacaktır.

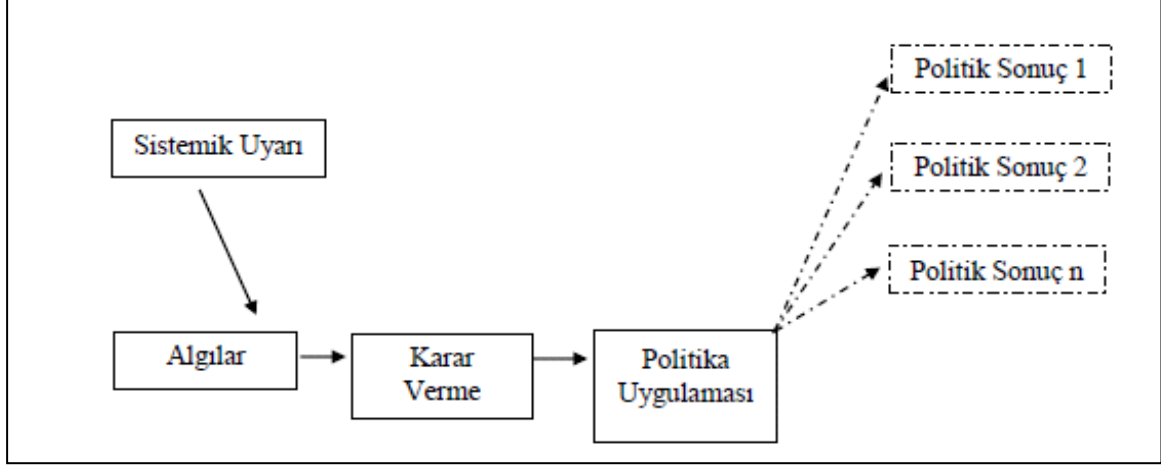
Brian Rathbun (2008) tarafından ortaya konulan iddiaya göre neoklasik realizm, yeni bir kuram değil neorealizmin yalnızca mantıksal ve gerekli bir uzantısıdır.¹⁰ Buna göre, neoklasik realizm yalnızca neorealizmde ihtiyaç duyulan alanlarda (dış politika analizi) ve anomalilerde birim düzeyindeki değişkenleri kullanarak neorealizmi tamamlayıcı işleve sahip bir yaklaşımdır (Rathbun, 2008: 295). Söz konusu eleştiri, neoklasik realizmin ortaya çıkış süreci göz önüne alındığında yerinde ve mantıklı görünmektedir. Bu eleştiriye Ripsman, neoklasik realizmin devletlerin dış politikalarının açıklanmasını sağlayan ayrı bir kuramsal çerçeve olduğu şeklinde cevap vermektedir. Ripsman (2009: 191-192), neorealizmin zaten böyle bir amacının olmaması nedeniyle iki yaklaşımı inceleme konuları bakımından birbirinden ayırmakta, neorealizmi Waltz'un da belirttiği üzere uluslararası politika kuramı, neoklasik realizmi ise dış politika kuramı olarak görmektedir.

Bir diğer eleştiri konusu olan neoklasik realizmin indirgemeci bir kuram olması ise genellikle Waltz'un bu konudaki açıklamaları referans alınarak yapılmaktadır. Waltz'a göre birim düzeyindeki açıklamalar esas belirleyici faktör olan yapıyı dikkate almaksızın uluslararası politikayı bireylere indirgeyen yaklaşımlardır ve hatalılardır. Neoklasik realizmin de analize birim düzeyindeki değişkenleri dahil etmesi onun da indirgemeci bir kuram olarak eleştirilmesine neden olmaktadır. Ancak neoklasik realizm uluslararası sistemin devletler üzerindeki sınırlayıcı etkisini kabul etmekte, hatta analizi sistemik sinyallerle başlatmaktadır. Neoklasik realizmde farklı olan, uluslararası sistemin ve devletler arası göreceli güç dağılımının devletleri aynı davranışları sergilemek zorunda bırakması iddiasına getirdiği eleştiridir (Lobell, 2009: 21). Yukarıda da açıklandığı gibi sistemik sinyaller ancak karar alıcıların değerlendirmeleri ve algıları neticesinde dış politika analizine dahil edilmekte ve değerlendirmeler farklı olabileceği için de dış politika davranışları farklılaşabilmektedir.

Neoklasik realizme dair bir başka tartışma konusu olan husus da neoklasik realizmin halen gelişim aşamasında bir yaklaşım olduğu ve bu nedenle kendi başına bir kuram olarak kabul edilemeyeceğidir. Aslında bu eleştiri diğer eleştirilerin devamı niteliğindedir. Bununla birlikte neoklasik realizmin, henüz neorealizm gibi literatürde bütün açıklayıcı kuramsal unsurlarıyla birlikte kapsamlı bir değerlendirmesinin olmadığı da kabul edilebilir. Kuramsal gelişim açısından neoklasik realizmin şu an için yeterli olmamakla birlikte umut vadeden bir süreç içerisinde olduğu da bir gerçektir. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte literatürde neoklasik realist bakış açısından yapılan dış politika analizlerinde hatırı sayılır ölçüde artış söz konusudur. Birim düzeyindeki ara değişkenlerin analize dahil edilmesi spesifik dış politika olaylarının dâhi realist bakış açısından analizini sağlamakta, uluslararası ilişkiler bölümlerinde hazırlanan tezlerde bu bakış açısına sıklıkla başvurulmaktadır. Dolayısıyla, neoklasik realizme getirilen bu son eleştirinin büyük ölçüde haklılık payı olmasıyla birlikte, neoklasik realizmin henüz gelişimini tamamlamış bir kuramsal yaklaşım olması onun açıklayıcılığı noktasında bir sorun teşkil etmemektedir.

¹⁰ Benzer diğer eleştiriler için bkz. (Legro & Moravcsik, 1999); (Moravcsik, 2003); (Keohane, 1986).

Neoklasik realizm, yukarıdaki eleştirilere fazlasıyla maruz kalmakta ancak bu eleştirilere cevap niteliğindeki yeni çalışmalarla disiplin içerisindeki ağırlığını sürekli olarak arttırmaya devam etmektedir. Bu çalışmalardan en fazla öne çıkan, önceki neoklasik realizm yazımlarında da sıklıkla karşılaşılan Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell'in 2016 yılında yayınladıkları "Neoclassical Realist Theory of International Politics" (Uluslararası Politikanın Neoklasik Realist Teorisi) kitabıdır. Yazarlar bu kitapta neoklasik realist teoriyi üç ayrı tipe ayırarak bir gelişim evresi projeksiyonu ortaya koymuşlardır.

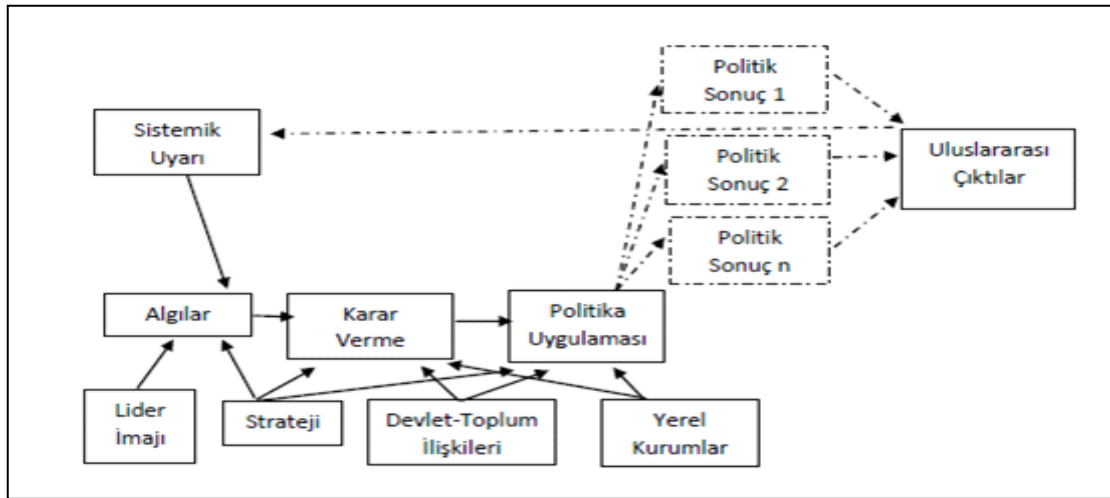

Şekil 3. Birinci ve İkinci Tip Neoklasik Realist Dış Politika Modeli

Kaynak: (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 31)

Buna göre birinci tip, Gideon Rose tarafından (Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy) tanımlanan neoklasik realizmdir ve bu modelde uluslararası sistem tarafından devletlerin nasıl hareket etmesinin gerektiğini belirlemek adına yollanan sinyaller, liderin algısı ve iç politikanın süzgecinden geçtikten sonra bir politika çıktısı oluşturmaktadır (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 28).

İkinci tip neoklasik realizm ise bu yazarlar tarafından 2009 yılında yayınlanan kitapla (Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy) ortaya konan ve yalnızca neorealizmin anomalilerini açıklamayan bunun yanında dış politika tercihlerinden büyük strateji düzenlemelerine kadar daha geniş ölçekli bir analiz yelpazesi sunan bir yaklaşımdır (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 29). Bu iki tipin dış politika analizine yönelik yöntemi büyük benzerlikler taşımaktadır. Söz konusu yöntem Şekil 3.'de gösterilmektedir.

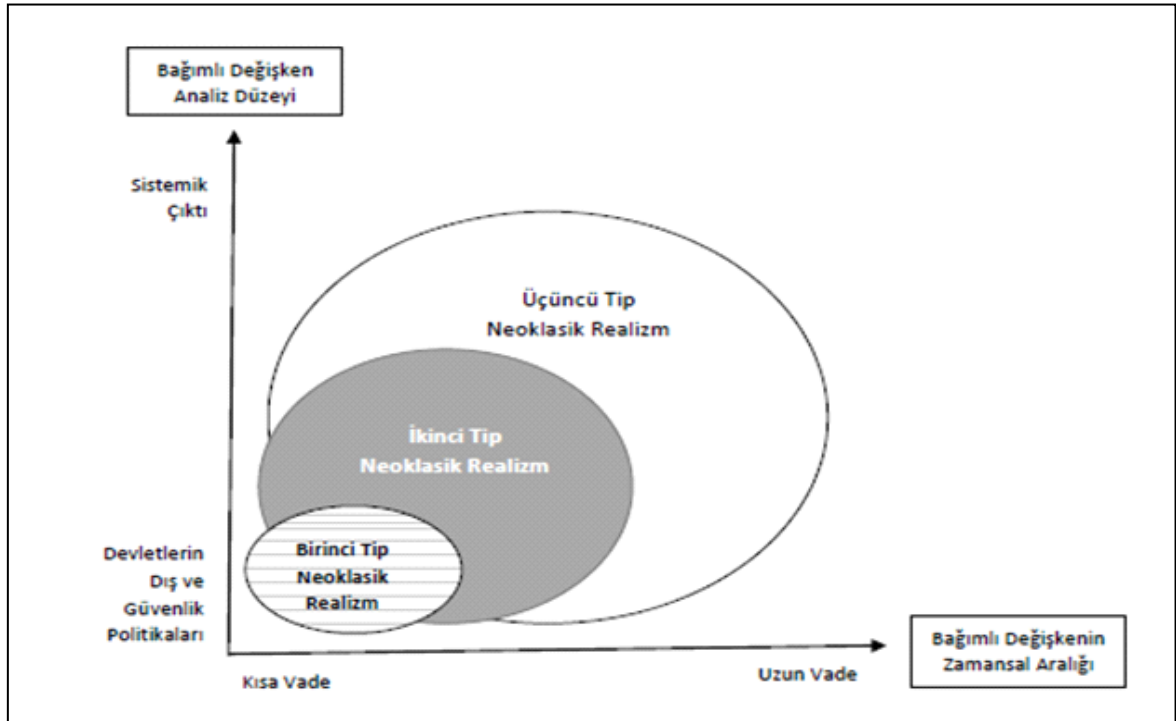

Şekil 4. Üçüncü Tip Neoklasik Realist Model

Kaynak: (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 34)

Şekil 4. üzerinde detaylı olarak gösterildiği üzere, Ripsman, Taliaferro ve Lobell tarafından geliştirilen üçüncü tip neoklasik realizm ise, kitabın adında Waltz'a yapılan nazirenin de gösterdiği üzere yeni bir uluslararası politika kuramıdır. Yazarlar, disiplinin hakim kuramları olan Realizm (yapısal realizm), Liberalizm ve Konstrüktivizmin eksikliklerini açıkladıktan sonra buradan yola çıkarak kendi kuramlarını inşa etmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, neoklasik realizme yöneltilen neorealizmin devamı ve kendi araştırma programı olmaması şeklindeki en temel eleştirilere verilen bir cevap şeklinde ortaya konmaktadır. Bunu yaparken, neoklasik realizmin mevcut gelişimi de eleştirilmekte ve kuramın ilgi alanı genişletilmeye çalışılmaktadır. Kendi ifadelerine göre üçüncü tip neoklasik realist teori kısa vadeli krizlerden karar alma süreci, dış politika davranışı ve bir devletin büyük strateji düzenlemesinden, sistemik çıktılara ve bir bütün halinde uluslararası sistemin yapısındaki evrimlere kadar oldukça geniş bir yelpazede politik olayları açıklayabilmektedir (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 1).

Bu iddia, kuramın baştan aşağı yeniden ele alınmasını gerektirmiş ve bilhassa ara değişkenler ile bağımlı değişkenler konusunda çeşitliliğe gidilmesi gerekmiştir. İlk olarak ara değişkenlerin üçüncü tip neoklasik realizmde ne olduğuna bakıldığında dörtlü bir sınıflandırma ön plana çıkmaktadır. Buna göre, *lider imajı*, *stratejik kültür*, *yerel kurumlar* ve *devlet-toplum ilişkileri* ara değişkenleri oluşturmaktadır. Bu ara değişkenler de yeni kavram olarak ortaya attıkları ara-düzyet süreçlerinde (*intervening-level process*) etkiye bulunmakta ve bu şekilde analize dahil olmaktadır (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 59). Bağımlı değişken konusunda da üçüncü tip neoklasik realizm diğer tiplerden farklılaşmakta ve kuramın ilgi alanı genişlediği için kabul ettiği bağımlı değişkenleri de çeşitlenmektedir. Buna göre, kısa ve orta vadede krizlerde karar alma, dış politika çıktıları ve büyük strateji düzenlemeleri, orta ve uzun vadede ise yapısal değişimler bağımlı değişken yelpazesine dahil edilmiştir (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 81). Bu yaklaşım Şekil 5.'de gösterilmektedir.

Şekil 5. Üç Tip Neoklasik Realizmin Açıklama Ölçeği

Kaynak: (Ripsman, Taliaferro & Lobell, 2016: 82)

Neoklasik realist literatür bu çalışmada detayları açıklanan çalışmaların dışında pek çok yazar tarafından sürekli olarak geliştirilmeye devam etmektedir. Söz konusu literatür kısaca incelendiğinde ilk olarak Schweller'e göre (2003: 317) neoklasik realizm, temel realist önermelerin mantığını açıklığa kavuşturmaya çalışan, örnek olay incelemesi yöntemi kullanarak genel argümanları test eden ve bunu da Waltz'un üç imajını birleştirerek yapan bir yaklaşımdır. Ayrıca, dış politika ile ilgili önemli soruları ele alarak kümülatif bir bilgi üretimi yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Literatürün önemli isimlerinden olan Kitchen (2010) ise yaklaşımı realizmin yapısal bakışını daha açıklayıcı bir zenginlikle birleştirebilecek olan ara değişkenleri belirlemeye çalıştığını iddia etmektedir. Kitchen'a göre (2010: 143) uluslararası sistem devletlere çeşitli hareket yolları hususunda fayda ve maliyet bilgisi sunmakta ancak bunun nasıl uygulandığı konusunda söz konusu devletin dünyayı anlama şekli, tercihleri ve etik değerleri belirleyici olmaktadır. Böylelikle devletin içine bakılmasının analizdeki önemi ortaya konmaktadır. Wivel (2017) de neoklasik realizmin en temel realist argüman olan hayatta kalma güdüsü ve kendine yardım ilkesinin dış politika bağlamında açıklanmasında sağladığı faydaları tartışmaktadır. Ona göre bu argümanların şekillenmesi uluslararası sistemdeki sosyalleşme ve rekabet mekanizmaları, sistemik teşvikler, yerel kurumların ve karar alıcıların aracılığıyla gerçekleşmektedir. Neoklasik realistler, belirli dış politikaları açıklamak için bu faktörleri birleştirir. Görüldüğü üzere, neoklasik realizm üzerine tartışılmaya, eleştirilmeye ve bu eleştirilere yeni cevaplar üretilmeye devam edilen bir yaklaşım olarak disiplindeki varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, neoklasik realizmin sabit ve katı argümanlara sahip bir kuramsal yaklaşım olarak ele alınmaması önemlidir.

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren disiplinde kuramsal baskınlığa sahip olan neorealizmin Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte açıklayıcılık yönünden sorgulanması ve devlet davranışlarının uluslararası politikadaki rolünün tartışılarda zaman içerisinde daha fazla yer tutmaya başlaması, neoklasik realizmin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Özellikle realist yazarlarca realist teorinin eksikliklerinin giderilmek istenmesi, yeni bir dış politika analizi konseptinin inşa edilmesini gerektirmiştir. Bu uğraşlar ve tartışmalar neticesinde realist bakış açısından dış politikanın nasıl incelenmesi gerektiği sorusu, neoklasik realizmle cevap bulmuştur.

Waltz'un üç imajının birleştirildiği neoklasik realizmle devlet davranışlarının bütüncül bir bakış açısından açıklanması sağlanmış; dış politika analizinin bu üç imajın da bir arada ele alınmasıyla gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bununla birlikte, baskın realist argümanların (kendine yardım, hayatta kalma, dengeleme gibi) görmezden gelindiği bir çerçevenin savunulmadığı da belirtilmelidir. Neoklasik realizmin sunduğu çerçeve daha çok bu argümanların nedenleriyle birlikte analiz edilerek realizmin açıklayıcılık gücünün artırılmasına hizmet etmektedir. Uluslararası sistem yine temel belirleyici unsur olmakta ancak tek unsur olmaktan çıkartılmaktadır. Bu bağlamda, ara değişkenler olarak belirlenen devletlerin içsel faktörleri sistemik teşvikleri dış politika çıktılarına dönüştürmektedir. Böylelikle devletler arası karmaşık sistem devletlerin münferit dış politikalarının analiz edilmesi üzerinden daha kapsamlı bir şekilde açıklanabilmektedir.

Sonuç olarak neoklasik realizm yukarıda bahsedilen eleştirilere maruz kalmakla birlikte, alan içerisinde yapılan yeni çalışmalarla da sürekli olarak yenilenmektedir. Bununla birlikte, söz konusu çalışmaların kurama son halini verdiğini iddia etmek de doğru olmayacaktır. Yeni bir uluslararası politika teorisi inşa etmek de disiplinin mevcut durumu değerlendirildiğinde oldukça iddialı bir girişim olmaktadır. Üçüncü tip neoklasik realizmin gerçek anlamda öncüllerinden farklı bir araştırma metodu ve epistemoloji geliştirdiğini kabul edebilmek de ancak yeni analizlerde kullanılmasıyla söz konusu olabilecektir. Bununla birlikte, kuramsal çerçevesini neoklasik realizmin oluşturduğu araştırmalarda halihazırda devletlerin dış politikalarının analiz edildiği, yoğunlukla ön plana çıkmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına yaklaşılırken ortaya çıkmaya başlayan yeni bir "çok bölgeci çok kutupluluğun" karmaşık yapısının, devletlerin münferit dış politikalarının analizi sayesinde daha anlaşılır olacağı düşüncesinden hareketle, neoklasik realizmin, kullanışlı ve sade bir analiz modeli ortaya koymasından ötürü literatüre önemli bir katkı yaptığı iddia edilebilir.

Yaklaşımın, bilhassa Türkiye gibi bölgesel güçlerin, uluslararası sistem ile yerel dinamiklerin kompleks bağlantılarının çözülmesi suretiyle, dış politikalarının açıklanmasında sıklıkla kullanılıyor olması, belirsizliklerin ve farklılaşmaların daha bütüncül bir bakış açısından anlaşılmasını sağlamaktadır.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar olarak beyan ederim. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmadığını ve tüm sorumluluğun çalışmanın yazarına ait olduğunu bildiririm.

Teşekkür : Faydalı önerileri için anonim hakemlere ve süreç boyunca destekleri için editör(ler)e teşekkür ederim.

Ethics Statement : The author declare that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation OHUIIBF Journal has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Acknowledgement : I thank the anonymous referees for their useful suggestions and the editor(s) for their support during the process.

KAYNAKÇA

- Ashley, R. K. (1984). The poverty of neorealism. *International Organization*, 38(2), 225-286.
- Baldwin, D. A. (Ed.). (1993). *Neorealism and neoliberalism: the contemporary debate*. New York: Columbia University Press.
- Brown, M. E., Lynn-Jones S. M., & Miller, S. E. (Eds.) (1996). *Debating the democratic peace*. Cambridge: MIT Press.
- Carr, E. H. (1939). *The Twenty years' crisis 1919-1939: an introduction to the study of international relations*. London: Macmillan.
- Christensen, T. J. (1996). *Useful adversaries: grand strategy, domestic mobilization, and Sino-American conflict, 1947-1958*. Princeton: Princeton University Press.
- Christensen, T. J. (1997). Perceptions and alliances in Europe, 1860-1940. *International Organization*, 51(1), 65-97.
- Doyle, M. W. (1983). Kant, liberal legacies, and foreign affairs. *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), 205-235.
- Evangelista, M. (1997). Domestic structures and international change. M. Doyle and G. J. Ikenberry (Eds.). *New Thinking in International Relations Theory*. Boulder: Westview Press.
- Evans, P., Jacobson, H., & Putnam, R. (Eds.) (1993). *Double-Edged diplomacy: international bargaining and domestic politics*, Berkeley: University of California Press.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glipin, R. (1988). The theory of hegemonic war, *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 591-613.
- Grieco, J. M. (1988). Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization*, 42(3), 485-507.
- Hagan, J. D. (1998). Domestic political systems and war proneness. L. Neack, J. A. K. Hey & P. J. Haney (Eds.). *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 117-144.
- Hobbes, T. (2016). *Leviathan*. S. Lin (Çeviren). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kahler, M. (1997). Inventing international relations: international relations theory after 1945. M. Doyle ve G. J. Ikenberry (Eds.), *New Thinking in International Relations Theory*. Boulder: Westview Press.
- Kaplan, M. A. (1957). *System and process in international politics*. New York: John Wiley.
- Keohane, R. (1986). *Neorealism and its critics*. New York: Columbia University Press.
- Kitchen, N. (2010). Systemic pressures and domestic ideas: A neoclassical realist model of grand strategy formation. *Review of International Studies*, 36(1), 117-143.

- Lebow, R. N. (1994). The Long peace, the end of the cold war, and the failure of realism. *International Organisations*, 48(2), 249-277.
- Legro, J. W., & Moravcsik, A. (1999). Is anybody still a realist?. *International Security*, 24(2), 5-55.
- Levy, J. S. (1988). Domestic politics and war. R. Rotberg ve T. K. Rabb (Eds.). *The Origin and Prevention of Major Wars*. New York: Cambridge University Press.
- Lobell, S. E. (2009). The Assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model. S. E. Lobell., N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro. Jeffrey W. (Eds.). *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 42-74.
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M. & Taliaferro, J. W. (Eds.) (2009). *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. Cambridge: Cambridge University Press
- Machiavelli, N. (1992). *The Prince* (Reprint edition). N. H. Thompson (Çev.). London: Dover Publications.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of great power politics*. New York: W.W. Norton.
- Moravcsik, A. (1997). Taking preferences seriously: a liberal theory of international politics. *International Organization*, 51(4), 513-553.
- Moravcsik, A. (2003). Liberal international relations theory: a scientific assessment. C. Elman & M. F. Elman (Eds.). *Progress in International Relations Theory*. Cambridge: MIT Press. 159-204.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics among nations: the struggle for power and peace* (6th Edition), New York: Alfred A. Knopf.
- Özyılmaz Kiraz, B. (2019). Klasik realizm bakış açısından savaş ve barış. E. Çıtak ve S. Kiraz (Eds.). *Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Savaş ve Barış*. Ankara: Orion, 2019, 81-100.
- Rathbun, B. (2008). A Rose by any other name: neoclassical realism as the logical and necessary extension of structural realism. *Security Studies*, 17(2), 294-321.
- Ripsman, N. M. (2009). Neoclassical realism and domestic interest groups. S. E. Lobell., N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro. Jeffrey W. (Eds.). *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 170-193.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W., & Lobell, S. E. (2016). *Neoclassical realist theory of international politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1), 144-172.
- Rosecrance, R., & Stein, A. A. (Eds.) (1993). *The Domestic bases of grand strategy*. New York: Cornell University Press.
- Schweller, R. L. (1998). *Deadly imbalances: tripolarity and Hitlers strategy of world conquest*. New York: Columbia University Press.
- Schweller, R. L. (2003). The progressiveness of neoclassical realism. C. Elman ve M. F. Elman. (Eds.). *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*. London: MIT Press, 311-347.
- Skidmore, D., & Hudson, V. M. (Eds.). (1993). *The Limits of State Autonomy: Societal Groups and Foreign Policy Formulation*. Boulder: Westview.
- Smith, S. (1995). The Self-images of a discipline: a genealogy of international relations theory. K. Booth ve S. Smith (Eds.). *International Relations Theory Today* (3rd Edition). Cambridge: Polity Press, 1-37.
- Taliaferro, J. W. (2000). Security seeking under anarchy: defensive realism revisited. *International Security*, 25(3), 128-161.
- Taliaferro, J. W. (2009). Neoclassical realism and resource extraction: state building for future war. S. E. Lobell., N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro. Jeffrey W. (Eds.). *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 194-226.
- Thucydides (1972). *The History of the Peloponnesian war* (Revised edition). M. I. Finley (Ed.). R. Warner (Çev.). London: Penguin Classics.
- Walt, S. M. (1987). *Origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1959). *Man, the state and war a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. New York: McGraw Hill.
- Wivel, A. (2017). Realism in foreign policy analysis. Oxford Research Encyclopedia of Politics.
- Wohlforth, W. C. (1993). *The elusive balance: power and perceptions during the Cold War*. New York: Cornell University Press.

Kiraz, S. (2020). Bir dış politika analizi olarak neoklasik realizmin incelenmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 665-686.

- Wohlforth, W. C. (1994). Realism and the end of the cold war. *International Security*, 19(3), 91-129.
- Zakaria, F. (1995). Realism and domestic politics a review essay. M. E. Brown, S. M. Lynn-Jones ve S. E. Miller (Eds.). *Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*. Cambridge: MIT Press, 462-483.
- Zakaria, F. (1998). *From wealth to power: the unusual origins of americas world role*. Princeton: Princeton University Press.